

EGYPTSKÁ BOŽSTVA V ANTICKÉM SVĚTĚ

PODZIM 2015 (4)

BOHYNĚ ÍSIS

- „Mocná, nejmocnější z bohyň. Vládyně v nebi, královna země... Všichni bohové jsou pod jejím velením.“
- Ověřené zmínky od 5. dynastie (dynastie slunečních králů; 2510–2365 př. n. l.).
- V pyramidových textech se objevuje 80-krát jako asistentka zesnulého krále.

Eseth - trůn

ÍSIS JAKO SESTRA OSIRIDA

- Podle teologie heliopolského slunečního kultu byli Osiris a Ísis děti Geba a Nút.
- Ísis si svého bratra Osirida vzala za manžela a pomáhala mu, když vládl jako božský král.
- Mýtus o Ísidě a Osiridovi u Plútarcha

ÍSIS JAKO MATKA HORA

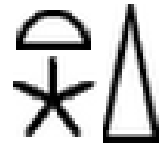
- Ísis před Sutechem prchla do mokřad u Nilu, aby porodila Hora.
 - Byla těhotná 10 měsíců.
 - Egypťané vyrobili stovky tisíc sošek a amuletů znázorňující bohyni Ísidu kojící malého Hora.
 - Ísis měla před nepřáteli ukrýt malého Hora do listu papyru nebo na plovoucí ostrov na Nilu.
 - Horus omýván a olizován krávou (bohyní Hathor)
 - Horus otráven hadem nebo štírem – klasický motiv magie, kdy útočník posílá nebezpečné zvíře.
 - Ísis Hora zachraňuje a přivlastňuje si léčivé schopnosti.
-

ÍŠIS JAKO MATKA KRÁLŮ

- Mytologicky pevně zakotvena jako opatrovnice vladařů.
 - V textech pyramid panovník pije mléko z ňader Ísidy
 - Panovníci Nové říše se nechali vyobrazovat jako synové Ísidy
-

ÍSIS A KOSMICKÉ SOUVISLOSTI

- Někdy konala jako oko boha Rea.
- Ztotožněna s hvězdou Sirius (Sothis).
- Sirius se po 70 denní absenci na obloze objevil až těsně před obdobím záplav, což bylo interpretováno jako průchod Ísidy a Osirida podsvětím.
- Sirius ale také jako samostatná bohyně Sopdet.
- Souhvězdí Orionu ztotožněno s Osiridem – je viditelné dříve než Sirius v souhvězdí Velkého psa.
- V některých hymnech titulována jako Paní nebes, země a podsvětí, která je stvořila.

Hieroglyph of
Sirius/Sopdet

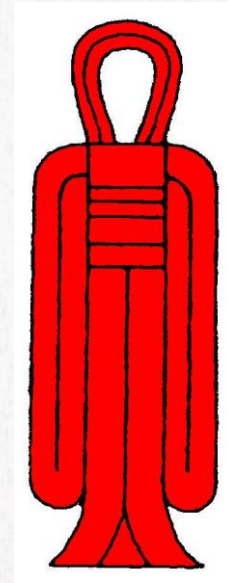

ÍSIS A MAGIE

- Osiris oživen magickými schopnostmi, stejně tak porozen a ochráněn Horus.
- Legenda o pravém jménu boha Rea
- Říkadlo 156 z Knihy mrtvých:

Máš svou krev, Eseto,
máš svou kouzelnou moc, Eseto.
máš svou kouzelnou sílu, Eseto!

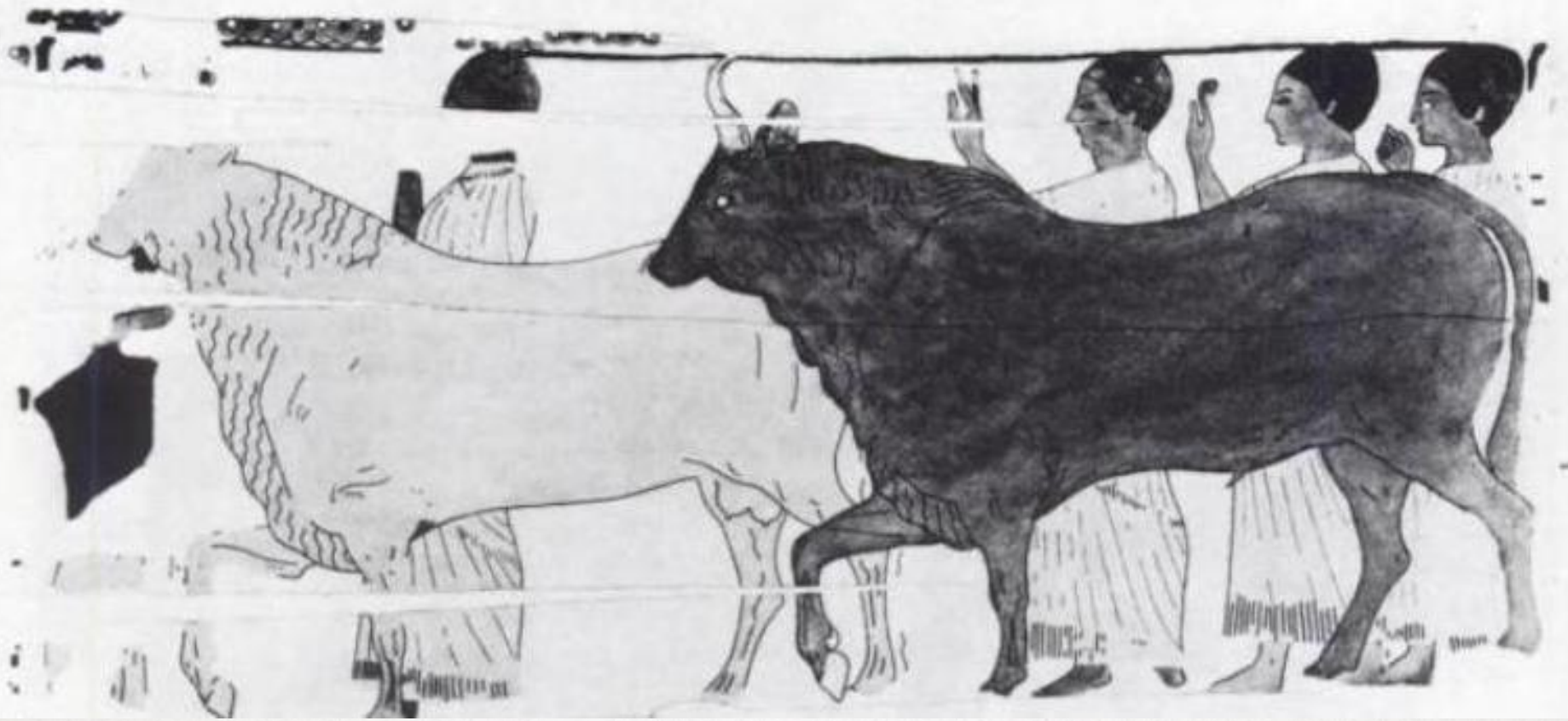
Tento amulet je ochranou pro tohoto Velkého
a zažene každého, kdo by mu chtěl uškodit.

ÍSIS IKONOGRAFIE

- Na hlavě nosí trůn, jehož je personifikací – nebo rohy a solární disk, který si později propůjčila od bohyně Hathor.
- V ruce někdy drží chrastítko *sistrum*, které mělo strašit Sutecha, *ankh* (kříž života) a papyrovou hůl.
- Někdy klečí (truchlí) a drží ruce na kruhu *šen* (věčná ochrana, věčnost, nekonečno).
- V okřídlené formě jako ochránkyně.
- Ve zvířecí podobě jako pták (sokol) – v této podobě hledala Osirida.
- Ve zvířecí podobě jako matka kráva (matka býka Apida).
- Jako strom kojící Thutmose III.
- Jako personifikovaný uzel (amulet pro ochranu).

Osiris

Vache Hathor
Table d'offrande N°

Isis
Abdullah - prince

ÍSIS A HELÉNISTICKÝ SVĚT

- Podržela si egyptský ráz víc než například Sarápis.
- Ikonograficky ji zůstalo *sistrum*.
- Ztotožněna s Osudem-Tyché (Isityché – dárkyně vítězství)
- S bohyní krásy Afroditou, která se zrodila z vln a byla ochránkyní mořeplavby (*Pelagia* – Námořní; *Euploia* – Plavbě příznivá). Artemis.
- S bohyní Démétrou, čímž získala spojení s eleusinskými mystérii.
- Epiteton Miriónymos – bohyně tisíce jmen, značí její univerzálnost.
- Ísis jako garant štěstí v tomto životě. Především ale garant šťastného posmrtného života.
- Díky léčitelským schopnostem byla ztotožněna s Hygieiou (dcera Asklépie).

POPULARITA ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

Dříve:

- Rodina žila na jednom místě po několik staletí
 - Božstva spjatá s polis (Athény=Athéna)
 - Identita vázaná k domovu a lokálnímu božstvu
 - Nebe i podsvětí na dosah
-

POPULARITA ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

Helénistické období:

- Svět se Alexandrovým tažením rozšířil.
 - Lidé cestovali za lepším výdělkem po celém Středomoří
 - Člověk vyvázán z rodinných a původních sociálních vazeb
 - Na cestách se setkával s lidmi jiných etnik
-

POPULARITA ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

Helénistické období:

- Ztráta ochrany lokálního božstva
- Úpadek božstev Olympu/obroda kultů chthonických božstev
- Na cestách byl člověk v rukou vrtkavé Štěstěny
- Spása nejistá
- Touha po univerzálním božstvu a zároveň touha po individuální spáse teď i po smrti.
- Pod názvem Velká Matka se objevuje Démétér, Ísis, syrská Atargatis a frýžská Kybelé.
- Egypťská božstva nabízela obojí. Stará božstva se stávala univerzálními (Ísis, jedna, která jsi vše).
- Navíc v egyptském náboženství silně rezonovala eschatologická témata (obzvláště v souvislosti s Osiridem a Ísidou).
- Egypťské chrámy otevřenější než řecké či římské.

STRATEGIE EXISTENCE V HELÉNISTICKÉM OBDOBÍ

- Pietas – vážnost/ctnost, řád je všeobecně známý a přístupný, filozofie, harmonie, věštění
- Mystérium – řád není všeobecně známý a přístupný, zasvěcení, *myó* (zavřít oči, držet jazyk za zuby), zasvěcení jako znovuzrození do řádu věcí, identity (mužská, ženská, městská, venkovská). Řád je těžko poznatelný, ale pozitivní.
- Gnosis – podobné jako mystérium, ale důraz na znalosti a učení oproti rituální praxi. Řád je negativní, zpochybnění vlády feminina (pád Sofie)

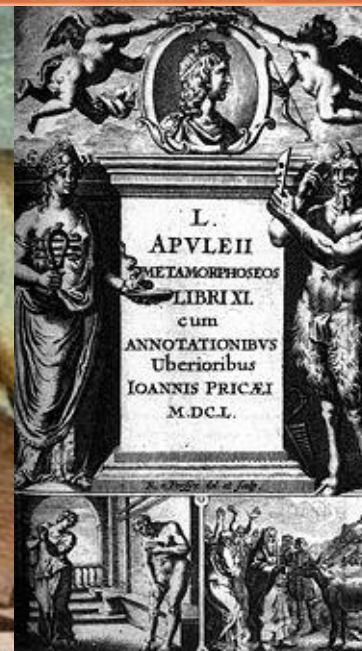
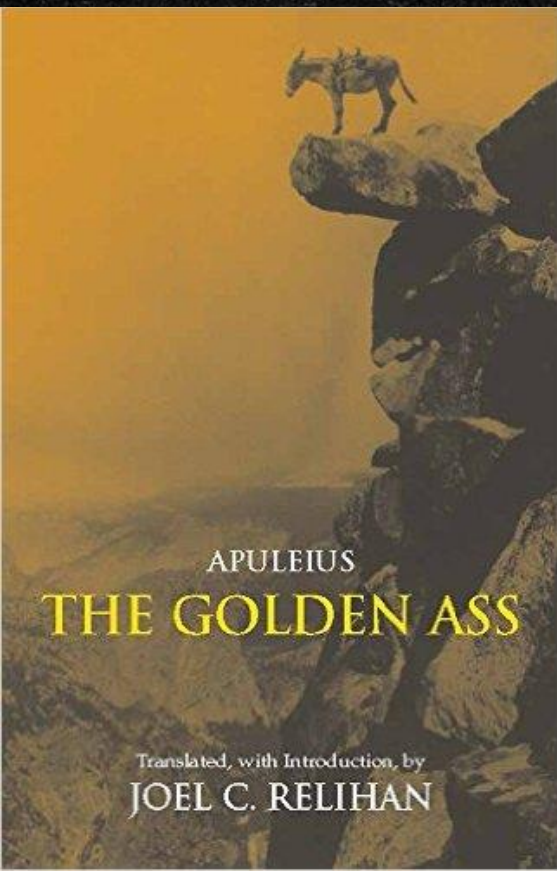
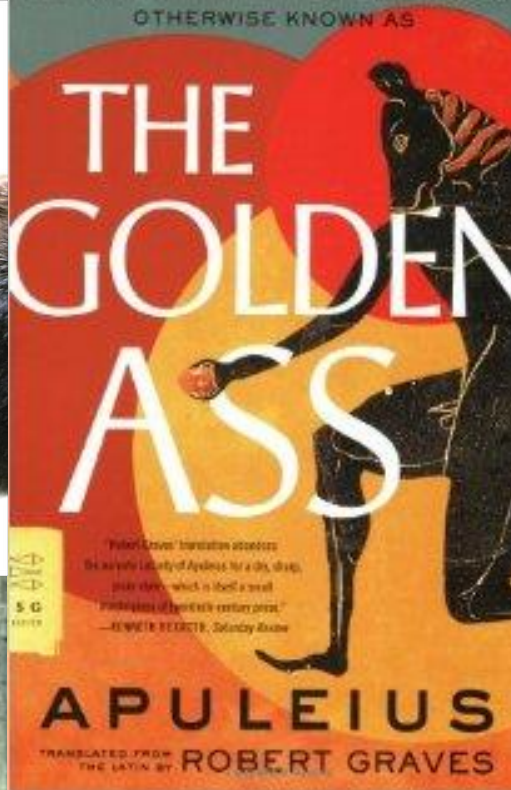
PENGUIN CLASSICS

APULEIUS
The Golden Ass

THE GOLDEN ASS
APULEIUS

TRANSLATED BY SARAH RUDEN

Ísis Luciovi: „Tvůj život však bude pod mou ochranou slavný, a až prožiješ dobu, která ti je určena, a sestoupíš do podsvětí, budeš sídlit na élysejských polích... Věz také, že jestliže si to oddanou poslušností, plněním náboženských povinností a přísným dodržováním čistoty od mé božské milosti zasloužíš, já jediná ti mohu prodloužit život i za hranice doby určené tvou sudbou.

KULT BOHYNĚ ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

- Kněží denně sehráli mýtus, jak Ísis hledá ostatky Osirida a oživí je.
- Ostatní přihlíželi v mlčení – smutek střídala radost (jako například u eleusinských mysterií).
- Marcus Minucius Felix v obraně křesťanství *Octavius* (22,1): „Pozoruj konečně samy posvátné obřady a sama mystéria: shledáš v nich žalostné konce životní, smrtelné osudy, pohřby, kvílení a nářek ubohých bohů. Isis s nářkem a pláčem hledá za pomoci psohlavého Anubida a holohlavých kněží svého ztraceného syna a ubozí vyznavači Isidini se bijí v prsa a napodobují bolest přenešťastné matky. Když je potom synáček nalezen, Isis se raduje, kněží bouřlivě jásají, psohlavý nálezce se pyšní. A oni neustávají rok co rok opět ztrácet to, co nalézají, a nalézat to, co ztrácejí.... Ale tyto obřady, kdysi jen egyptské, provozují se nyní i v Římě.“

KULT BOHYNĚ ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

- Popis iniciace ve Zlatém oslu:

Když konečně podle veleknězových slov přišel čas, odvedl mě v doprovodu zástupu věřících do blízkých lázní. Nejdřív mě nechal vykoupat jako obyčejně, potom prosil bohy o milost, nato mě pokropil ze všech stran a tím mě očistil. Pak mě odvedl zpátky do chrámu, zastavil mě před samotnýma nohama bohyně, dal mi několik tajných příkazů, o kterých se nesmí mluvit, a přede všemi svědky mi nařídil, abych si po deset dní za sebou odpíral potěšení z jídla, nejedl maso žádného zvířete a nepil víno....

... Pak pošlou pryč všechny nezasvěcené, mne obléknou do obyčejného šatu z hrubého plátna, velekněz mě vezme za ruku a zavede mě do nejvnitřnější části svatyně.

Možná, že se teď zvědavě ptáš, pozorný čtenáři, co se říkalo a co se dalo potom. Řekl bych ti to, kdyby bylo dovoleno říci to, dověděl by ses to, kdyby bylo dovoleno takové věci slyšet. Ale sluch i jazyk by byl postižen stejným trestem za opovážlivou zvědavost....

... Došel jsem na rozhraní života a smrti, vkročil jsem na Proserpinin práh, projel jsem všemi živly a vrátil jsem se. Uprostřed noci jsem spatřil slunce jiskřící jasným světlem. K bohům podsvětním i nebeským jsem přistoupil na dosah ruky a vzýval jsem je z bezprostřední blízkosti.

KULT BOHYNĚ ÍSIDY V HELÉNISTICKÉM SVĚTĚ

- Každý den ráno kněz Ísidy v bílém rouchu otevřel chrám, s tonzurou nebo oholenou hlavou oživoval božstvo tím, že ho oslovil pravým jménem.
- Kultovní socha byla omyta, oděna do slavnostního roucha a zdobena šperky (doloženo z inventářů).
- Ozdobená socha poté pokropena nilskou vodou (bud' ji přivezli poutníci z Egypta nebo ji měli v chrámovém bazénku)

NAVIGIUM ISIDIS

- *Navigium Isidis* – slavnost k poctě Ísidy (Isidina lod')
 - Slavila se 5. března a zahajovala plavební sezónu, která byla od listopadu uzavřena.
 - Procesí na moře vypustilo ozdobenou lod' s obětními dary pro Ísidu.
 - Misijní aspekt
 - Vazba na mýtus
-

ŠÍŘENÍ KULTU ÍSIDY

- Na začátku vlády Ptolemaiovců (3. stol. př. n. l.) se kult Ísidy úspěšně šířil do přístavů a pobřežních měst starověkého Středomoří a později i po pevnině.

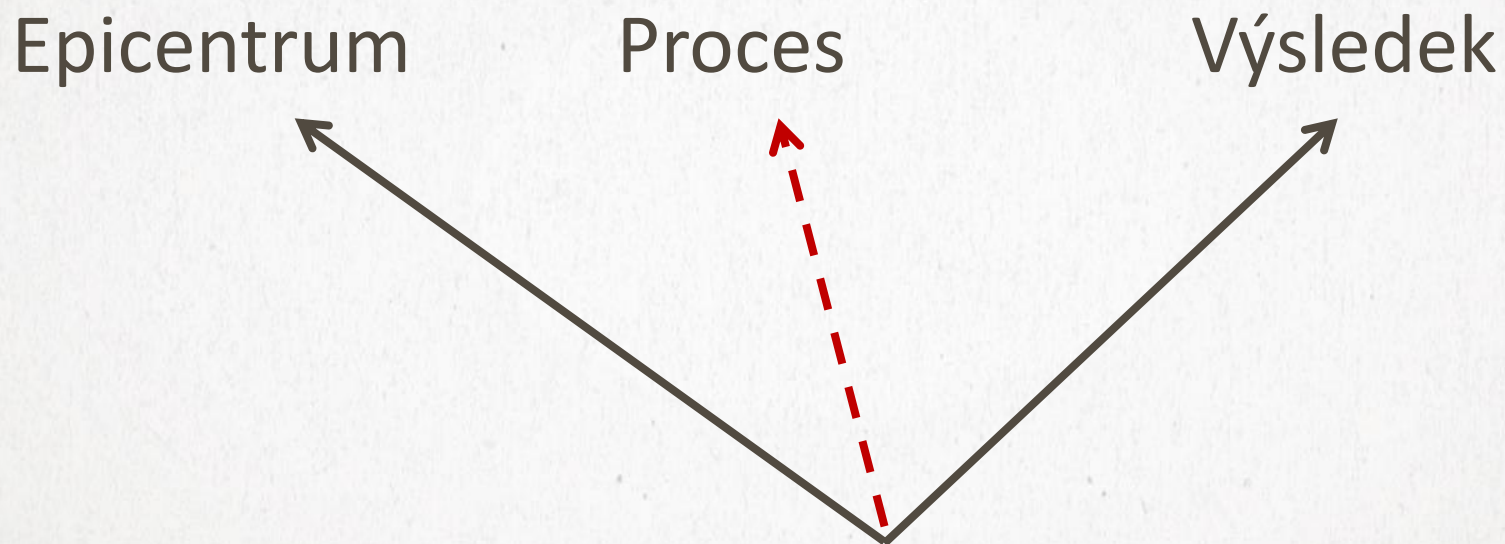
- Hlavní hypotézy v akademické diskuzi vysvětlující faktory, které mohly podpořit šíření kultu:

a) Námořní obchod (Egypt byl hlavním vývozcem obilí a Ísis patronem námořníků)

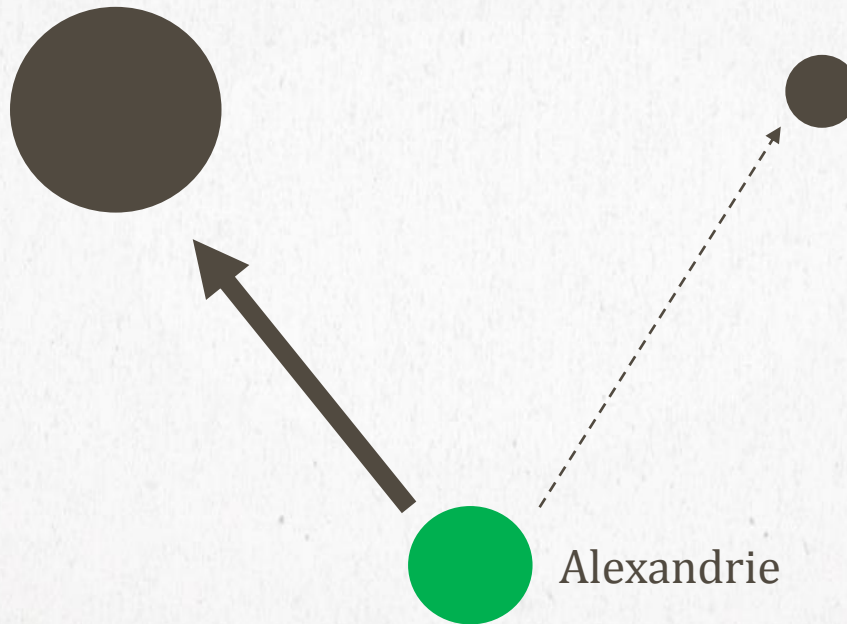
b) Politická propaganda (kult Ísidy a Sarápida byl spojen s vládnoucí dynastií, která byla mimo Egypt politicky aktivní)

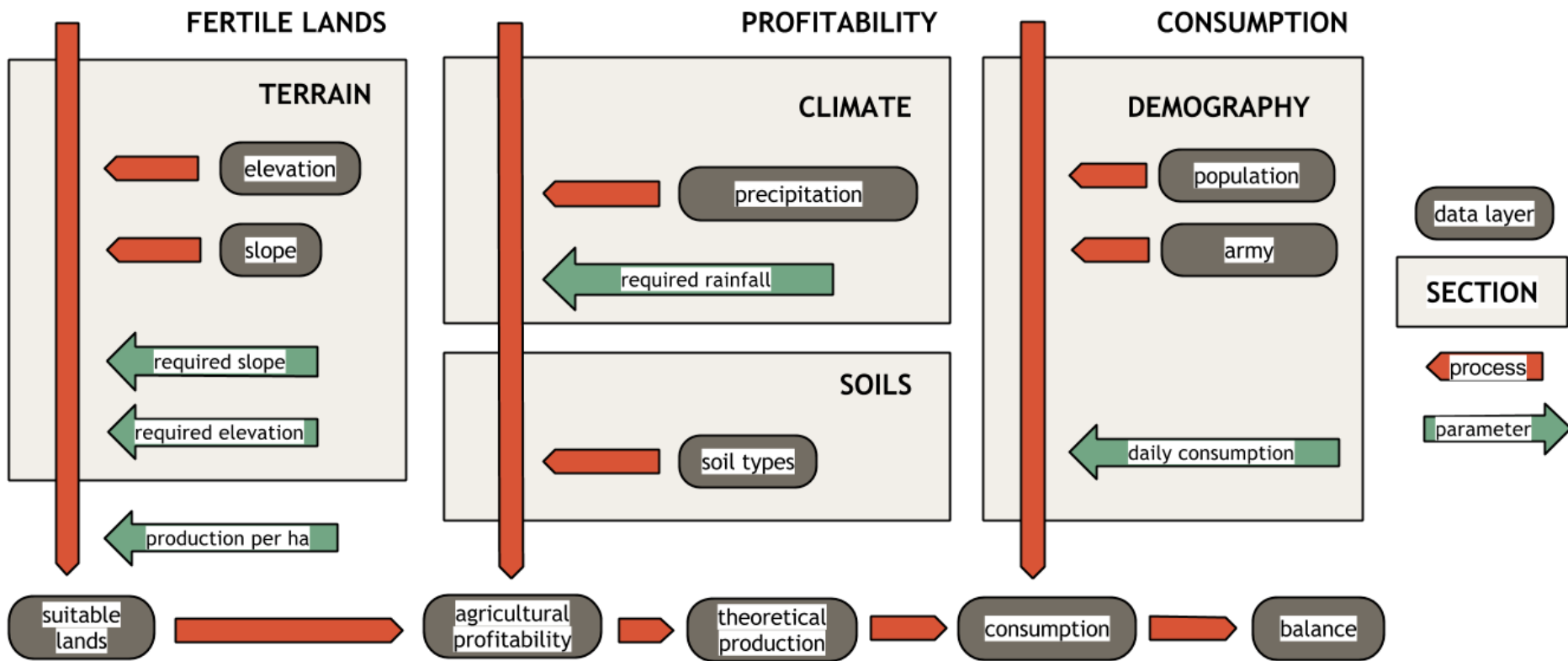

ŠÍŘENÍ KULTŮ ÍSIDY (EPIDEMIE)

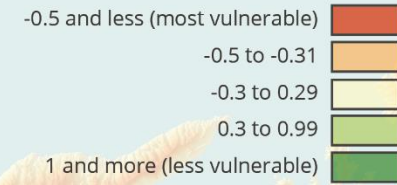
GRAVITAČNÍ MODEL

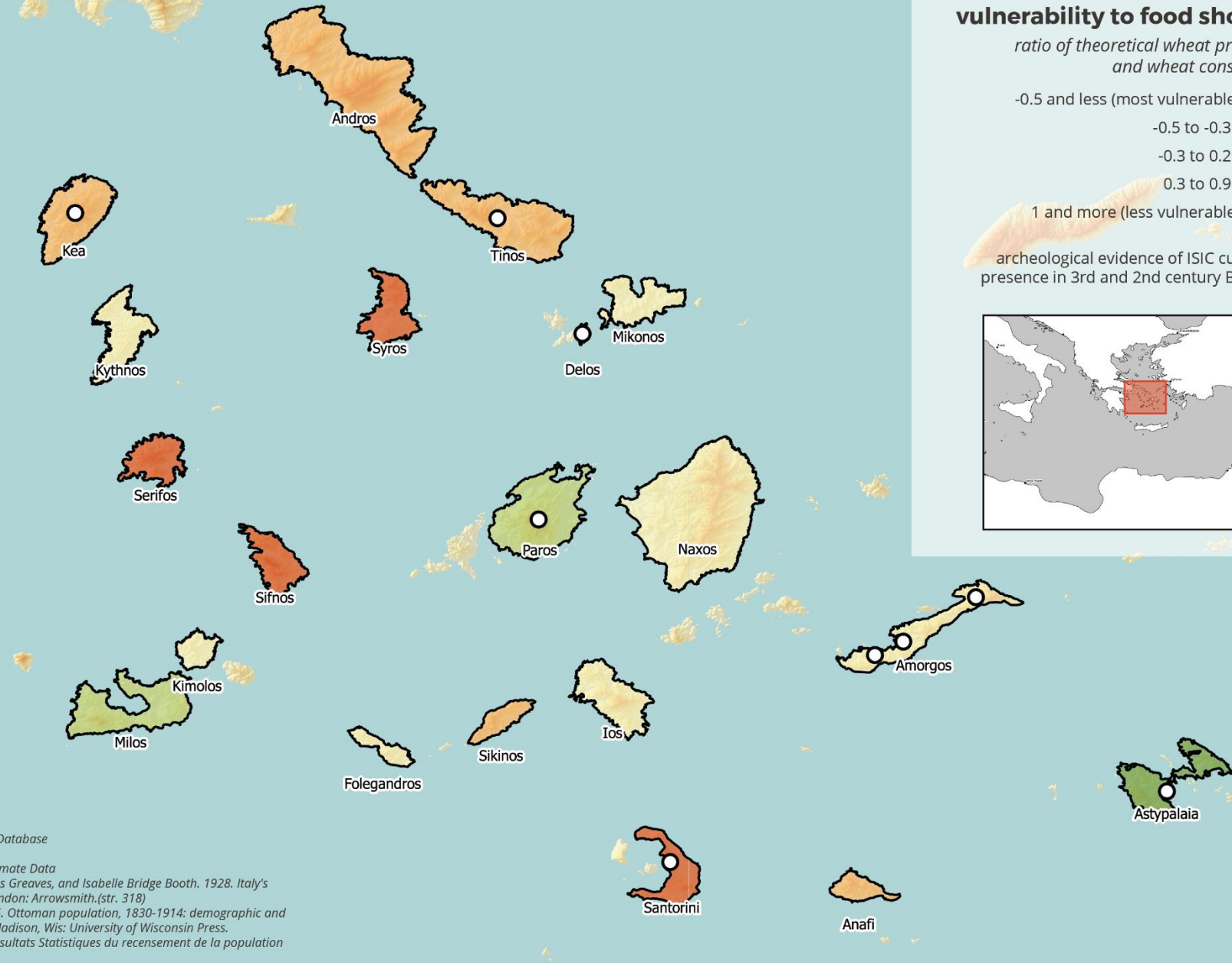
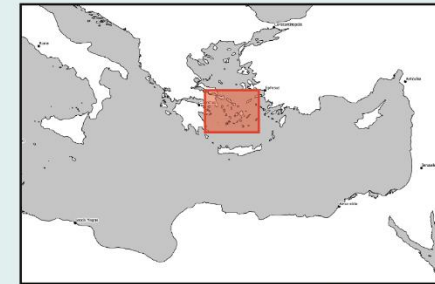

Coefficient of island vulnerability to food shortage

ratio of theoretical wheat production and wheat consumption

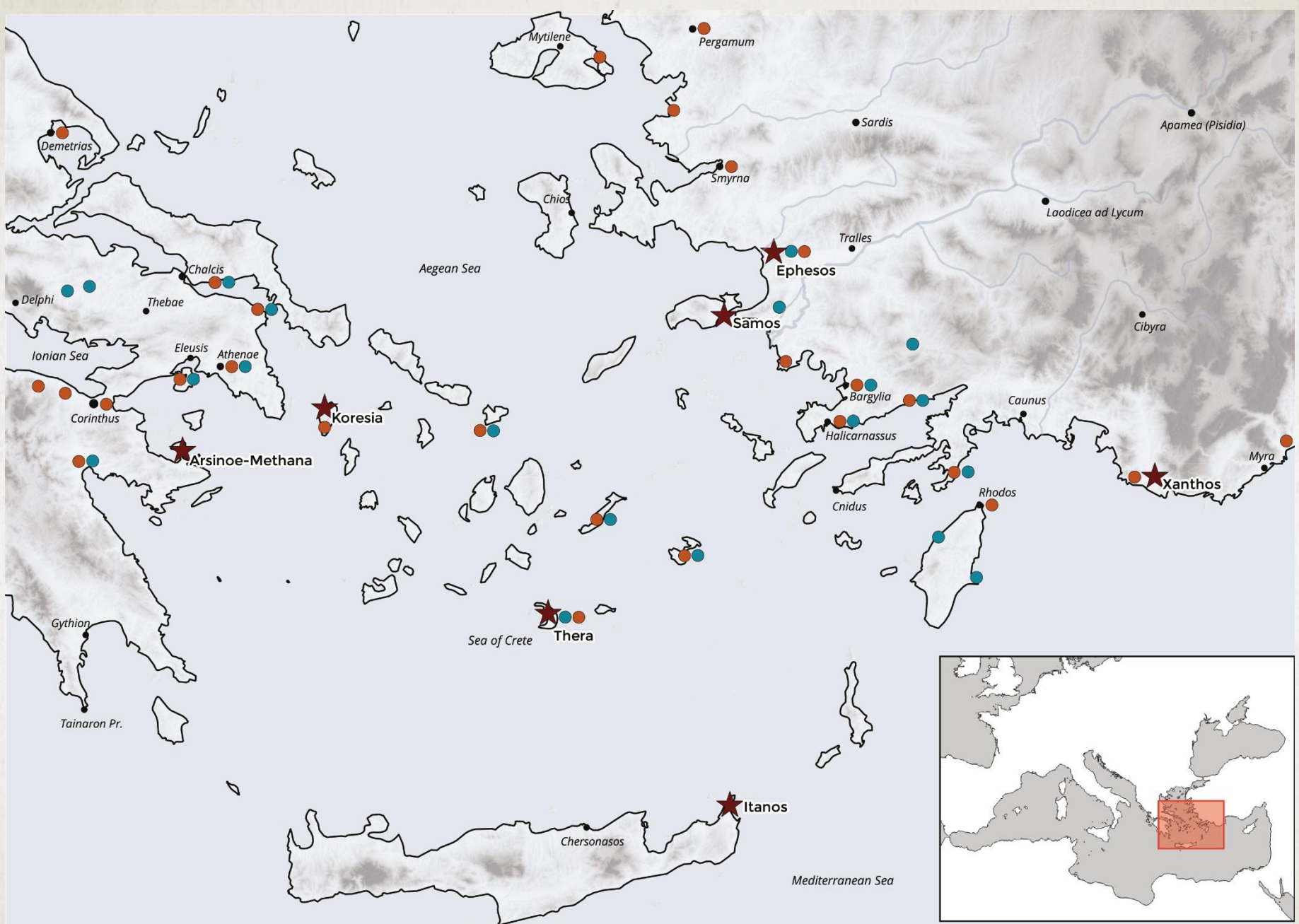

archeological evidence of ISIC cult presence in 3rd and 2nd century BC

Resources

- CGIAR-CSI SRTM 90m Database
- Open Street Maps
- WorldClim - Global Climate Data
- Booth, Charles Douglas Greaves, and Isabelle Bridge Booth. 1928. *Italy's Aegean possessions*. London: Arrowsmith. (str. 318)
- Karpat, Kemal H. 1985. *Ottoman population, 1830-1914: demographic and social characteristics*. Madison, Wis: University of Wisconsin Press.
- Ministry of Interior: *Resultats Statistiques du recensement de la population de 5-6 October 1896*

Evidence of the Ptolemaic military activity in the Aegean Sea

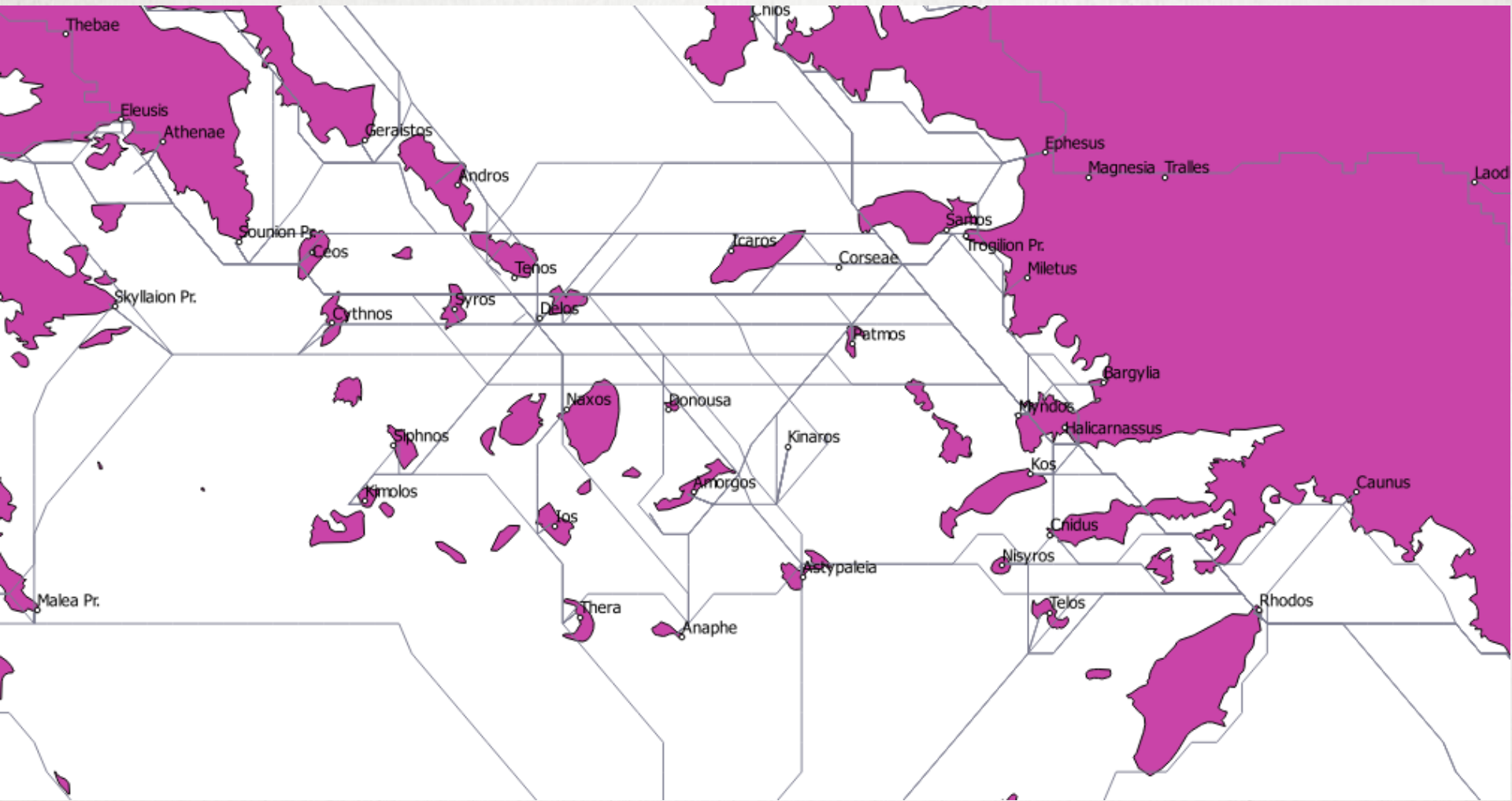
★ garrison placement

Evidence of the Isis cult

● evidence of temple

● evidence of artefact

●●● ancient cities, towns and settlements

PŘIJETÍ KULTU ÍSIDY V ŘÍMĚ

- Nejprve odpor proti orientálním kultům.
- V období Augusta politická nenávisť k poraženému Egyptu.
- Kleopatra i Antonius měli ale v Římě mnoho příznivců.
- Císař Hadrián měl slabost pro egyptské a řecké kultury (ve své vile měl mnoho artefaktů a bazén ve tvaru Nilu).
- Další ctitelé Ísidy: Commodus, Septimius Severus, Caracalla.
- Caracallův dekret z roku 212 odstranil právní překážky mezi římskými a neřímskými bohy. Ísis se tak stala právoplatným obyvatelem Říma.

ÍSIS A MARIE

- Mateřská/spasitelská božstva korespondovala s individuální nejistotou Helénistického světa.
- Pod názvem Velká Matka se objevuje Déméter, Ísis, syrská Atargatis a frýžská Kybelé.
- Přestože se křesťanství chtělo vymezit vůči pohanství a herezím, vstřebalo antické formy zbožnosti (mystéria)
- *Protoevangelium Jakubovo* z 1/2 2. století n. l. se snaží povýšit pozici Marie na úroveň bohyní matek.

ÍSIS A MARIE

- Jak byla Marie postupně identifikována s velkými bohyněmi helénistického světa, objevovala se pro ni také nová titulatura. Jedním z nejvznešenějších byl titul královny. Postava královny interpretovaná mariologicky je zachycena i ve 12. kapitole Zjevení: „A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy. Ta žena byla těhotná a křičela v bolestech, neboť přišla její hodina...” Pak následuje popis draka a boje, který se strhl na nebi, když Michael a jeho andělé proti němu začali bitvu.
- *Zlatý osel*: „Tělo bohyně halilo mnohobarevné roucho ... a plášť, jenž docela oslňoval můj zrak: byl neobyčejně černý, skvěl se tmavým leskem ... splývajíc v mnoha náběrech dolů ... Jak na obrubě, tak na plášti samém třpytily se roztroušené hvězdy a v jejich středu měsíční úplněk vydechoval své ohnivé paprsky.
- Křesťanství zcela převzalo ikonografický motiv Ísidy s malým Horem

**ISIS suckling Horus, A.D. 3rd c.
Coptic frieze**

**Mary suckling Jesus, A.D. 5th -
6th c. tombstone from Egypt**

